

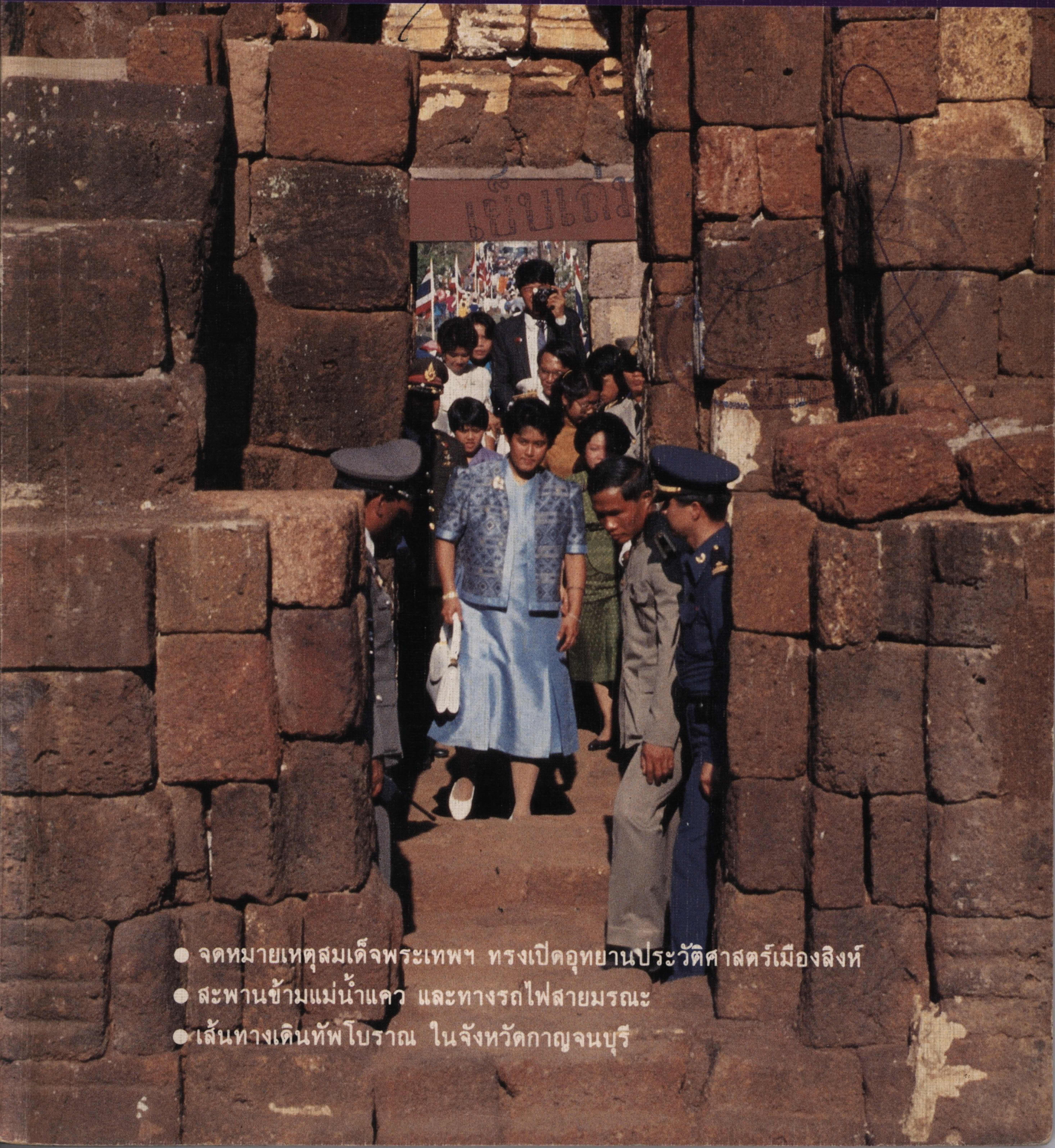
ศิลปากร

นิตยสารของกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ

ปีที่ ๓๑ เล่ม ๑ มีนาคม-เมษายน ๒๕๓๐

ISSN 0125-0531

- จดหมายเหตุสมเด็จพะเทพฯ ทรงเปิดอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์
- สะพานข้ามแม่น้ำแคว และทางรถไฟสายมรณะ
- เส้นทางเดินทัพโบราณ ในจังหวัดกาญจนบุรี

ศิลปากร

ปีที่ ๓๑ เล่ม ๑ มีนาคม-เมษายน ๒๕๓๐

จดหมายเหตุ “สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา
สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรง
เปิดอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ กาญจนบุรี”

วลัย เนาวโรจน์, นัยนา แยมสาชา

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ _____ ๔

สภาพเดิมของโคปุระปราสาทเมืองสิงห์

กับงานอนุรักษ์ก่อนการบูรณะ

กิจจา อยู่โพธิ์

กองโบราณคดี _____ ๓๖

จารึกปราสาทเมืองสิงห์

ก่องแก้ว วีระประจักษ์

กองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร _____ ๕๐

สะพานข้ามแม่น้ำแควและทางรถไฟสาย

มรณะ : ภาพยนตร์และข้อเท็จจริง

มานะ เสือเล็ก

สำนักเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง _____ ๕๕

เส้นทางการเดินทัพโบราณ

ในจังหวัดกาญจนบุรี

กองบรรณาธิการนิตยสารศิลปากร _____ ๖๕

ริมทางสีฟ้า

TAKE A WALK ON THE BLUE SIDE

อภิรักษ์ ไปษยานนท์

Apinan Poshyananda

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย _____ ๘๓

สีโบราณ

วรรณิกา ณ สงขลา

กองโบราณคดี _____ ๑๐๑

(นายเกษม มีชัย)

ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาคะรินทร์

มีทรงคุณวุฒิกรมศิลปากร

เจ้าของ

กรมศิลปากร

ประธานคณะกรรมการอำนวยการ

นายทวิศักดิ์ เสนาณรงค์

รองประธานคณะกรรมการอำนวยการ

นายสุวิทย์ รัตมิกูติ

คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ

บรรณาธิการ

นายมงคล บุญวงศ์

ผู้ช่วยบรรณาธิการฝ่ายบริหาร

นางสาวทรงสรณ์ นิลกำแหง

ผู้ช่วยบรรณาธิการฝ่ายวิชาการ

นายสมบัติ พลายน้อย

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

นายพิสิฐ เจริญวงศ์

คณะบรรณาธิการ

น.ส.ก่องแก้ว วีระประจักษ์

นายทรงวิทย์ แก้วศรี

นางสุสิพร คลังทอง

นางประภัสสร พรหมบุปผา

น.ส.เพลินพิศ กัการุณ

นางสันศันย์ วีระศิลป์ชัย

เรือเอก อุดม ทิมทรัพย์

น.ส.บุญโสภา เจริญนิพนธ์วานิช

นายอาวุธ เงินชูกลิ่น

นางอุไรวรรณ ตันติวงศ์

นายพิเศษ เจริญจันทร์พงษ์

นายปัญญา นิตยสุวรรณ

น.ส.นงนุช เขียวขาว

นางณัฐภัทร จันทวิช

น.ส.แสงจันทร์ ไตรเกษม

น.ส.สาธิต ศรีชุมพวง

น.ส.อารีพร อำนวยกิจเจริญ

น.ส.ดาวลดา พลอยมุกดา

นางพัชนี วัฒนารามกุล

นางสุรีย์รัตน์ วงศ์เสงี่ยม

นางวลัย เนาวโรจน์

ผู้จัดการ

นายสุรพล ดำริห์กุล

ฝ่ายจัดพิมพ์

นางไพจิตร วิไลวรรณ

นายอดิศักดิ์ เชื้อรัตน์

นายสิงห์คม บริสุทธิ์

นายชาญณรงค์ คงโภค

นางวิมลณี โพธิ์สุนทร

นายธราพงศ์ ศรีสุชาติ

ฝ่ายจัดจำหน่าย

นางจุฑาทิพย์ โคตรประทุม

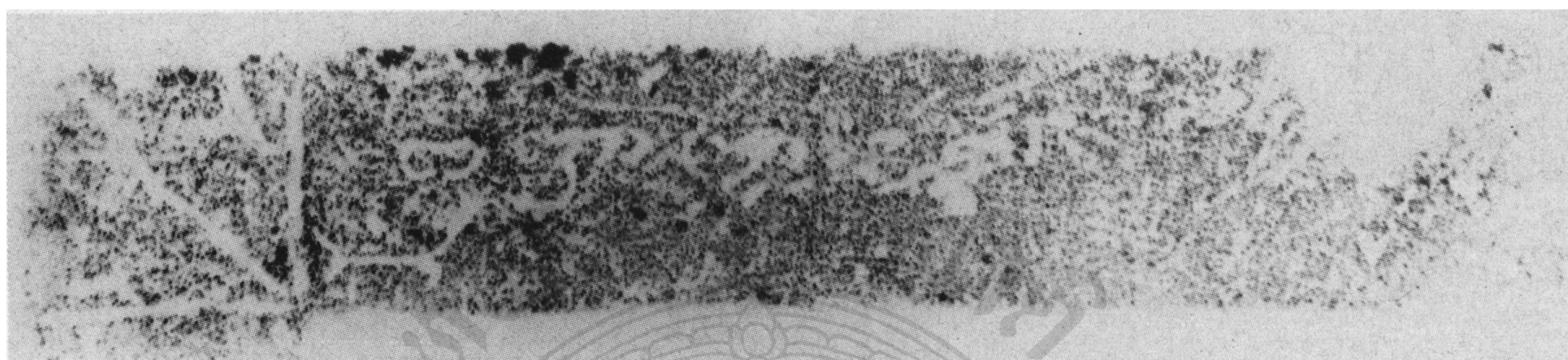
นางเพ็ญใจ นุตะศรีนทร์

นางอนุสิษฐ์ ศรีรักษา

จารึกปราสาทเมืองสิงห์

ก่องแก้ว วีระประจักษ์

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

จารึกปราสาทเมืองสิงห์

ศิลาจารึกในประเทศไทยมีจำนวนมาก พบในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย จารึกเหล่านั้นใช้รูปแบบอักษรและภาษาหลายอย่างด้วยกัน มีทั้งจารึกที่ใช้รูปอักษรและภาษาแบบเดียวกัน ตลอดทั้งหลักจารึก และมีที่ใช้รูปอักษร ภาษาปะปนกัน โดยใช้รูปอักษรแบบเดียวกันมีสองภาษาบ้าง รูปอักษรสองแบบปนกันในภาษาเดียวบ้าง ลักษณะการใช้รูปอักษรภาษาปะปนกันอย่างนี้ เริ่มปรากฏครั้งแรกเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๒ มีหลักฐานปรากฏในจารึกเขารัง พุทธศักราช ๑๑๘๒ พบที่จังหวัดปราจีนบุรี จารึกด้วยอักษรปัลลวะ สองบรรทัดแรกเป็นภาษาสันสกฤต บรรทัดที่ ๓-๓๑ เป็นภาษาเขมร จารึกบ่ออีคา พุทธศักราช ๑๔๑๑ พบที่จังหวัดนครราชสีมา จารึกด้วยอักษรขอมโบราณ ด้านที่ ๑ และด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๑-๑๒ เป็นภาษาสันสกฤต

บรรทัดที่ ๑๓-๑๗ เป็นภาษาเขมร จารึกสร้างเทวรูปพุทธศักราช ๑๖๘๒ ไม่ปรากฏหลักฐานว่าพบที่ใด ปัจจุบันอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ จารึกด้วยอักษรขอม ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑-๑๒ เป็นภาษาสันสกฤต บรรทัดที่ ๑๓-๓๐ และด้านที่ ๒-๓ จารึกเป็นภาษาเขมร เป็นต้น

เมื่อได้ศึกษารูปอักษรและภาษาในศิลาจารึกทั้งหลายเหล่านี้แล้ว สังเกตได้ว่า นับจากพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นต้นมา จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ยังไม่ปรากฏภาษาไทยในจารึกหลักใดเลย จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ได้ปรากฏภาษาไทยครั้งแรกแทรกอยู่ในศิลาจารึกอักษรขอม ภาษาเขมรและภาษาบาลี ได้แก่ จารึกดงแม่นางเมือง พุทธศักราช ๑๗๑๐ พบที่จังหวัดนครสวรรค์ และจารึกหลังพระพุทธรูปนาคนปรก พุทธศักราช ๑๗๕๖ พบที่จังหวัดลพบุรี ๑

๑ ก่องแก้ว วีระประจักษ์ “พบภาษาไทยในจารึกก่อนมีลายสือไทย,” **นิตยสารศิลปากร**, ๒๗ (พฤศจิกายน, ๒๕๒๖), หน้า ๗๖-๘๓.

จะเห็นได้ว่าความนิยมในการใช้รูปอักษรขอมบันทึกภาษาอื่นนอกจากภาษาเขมรมีมานานแล้ว ฉะนั้นจึงมีไขว่ของแปลกที่จะปรากฏการใช้อักษรขอมบันทึกภาษาไทย ในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ และการที่จะรู้ว่าภาษาที่ใช้ในจารึกเหล่านั้นเป็นภาษาเขมร ภาษาไทย หรือภาษาอื่น ๆ มีข้อสังเกตอันเด่นชัด พิจารณาได้จากรูปคำศัพท์และอักษรวิธีของภาษา เนื่องจากทุกภาษาจะต้องมีกฎเกณฑ์การใช้ทางด้านอักษรวิธีที่เป็นแบบฉบับแห่งรูปแบบของภาษา มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งแตกต่างจากกันอย่างสิ้นเชิง องค์ประกอบอีกประการหนึ่งที่สังเกตได้ชัดเจนคือ ความหมายของคำในภาษาแต่ละภาษา ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ แม้ว่าจะมีความใกล้เคียงกันในบางภาษาก็ตาม

ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ แห่งอาณาจักรกัมพูชา ได้ทรงทูลบำรุงบ้านเมืองให้เจริญขึ้น และขยายอาณาเขตของอาณาจักรกัมพูชาออกไปอย่างกว้างขวาง ส่วนหนึ่งของอาณาเขตนั้น ได้เข้ามาอยู่ภายในบริเวณซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศไทยปัจจุบัน ตลอดบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือถึงจังหวัดสุโขทัย ภาคใต้ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ภาคกลางที่จังหวัดเพชรบุรีและกาญจนบุรี อาณาเขตของอาณาจักรกัมพูชาซึ่งอยู่ห่างไกลจากเมืองราชธานี มีลักษณะเป็นกลุ่มเมืองขนาดเล็ก ประชาชนชาวพื้นเมืองอาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นสังคมกลุ่มย่อย มีหัวหน้าหรือผู้ปกครองฐานะเทียบเท่าเจ้าเมือง หรือกษัตริย์ ปกครองตนเองมีฐานะเหมือนตัวแทนของกษัตริย์แห่งอาณาจักรกัมพูชา โดยใช้อักษรขอม ภาษาเขมรเป็นภาษาทางราชการ อารยธรรมของกัมพูชา รวมทั้งรูปอักษร จึงปรากฏหลักฐานแผ่กระจายอยู่ในบริเวณต่าง ๆ ของประเทศ-

ไทย ดังกล่าวแล้วข้างต้น และได้ผสมกลมกลืนกับอารยธรรมพื้นบ้านในภูมิภาคเหล่านั้น ซึ่งมีองค์ประกอบในรูปแบบแตกต่างกันไปตามภูมิประเทศ ดังนั้นรูปอักษรขอมซึ่งพบในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย จึงมีรูปแบบ หรือลักษณะรูปสัณฐานแห่งเส้นอักษร ไม่เหมือนรูปอักษรขอมในอาณาจักรกัมพูชา ถึงแม้จะมีอายุร่วมสมัยกันก็ตาม^๒

พื้นที่ตลอดบริเวณภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยปัจจุบัน ส่วนซึ่งเคยอยู่ภายใต้การปกครองของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ แห่งอาณาจักรกัมพูชา ตามที่ได้กล่าวข้างต้นนั้น จะต้องมียุคสมัยซึ่งใช้ภาษาไทยอาศัยอยู่ทั่วไป และได้พยายามทดลองใช้รูปอักษรขอมซึ่งรู้จักดีอย่างแพร่หลายแล้วในยุคนั้น นำมาใช้กับภาษาไทยซึ่งยังไม่เคยใช้มาก่อน จึงยังไม่มีระเบียบวิธีการอันเป็นกฎเกณฑ์ที่แน่นอน เพื่อการสะกดคำให้อ่านออกเป็นภาษาไทย

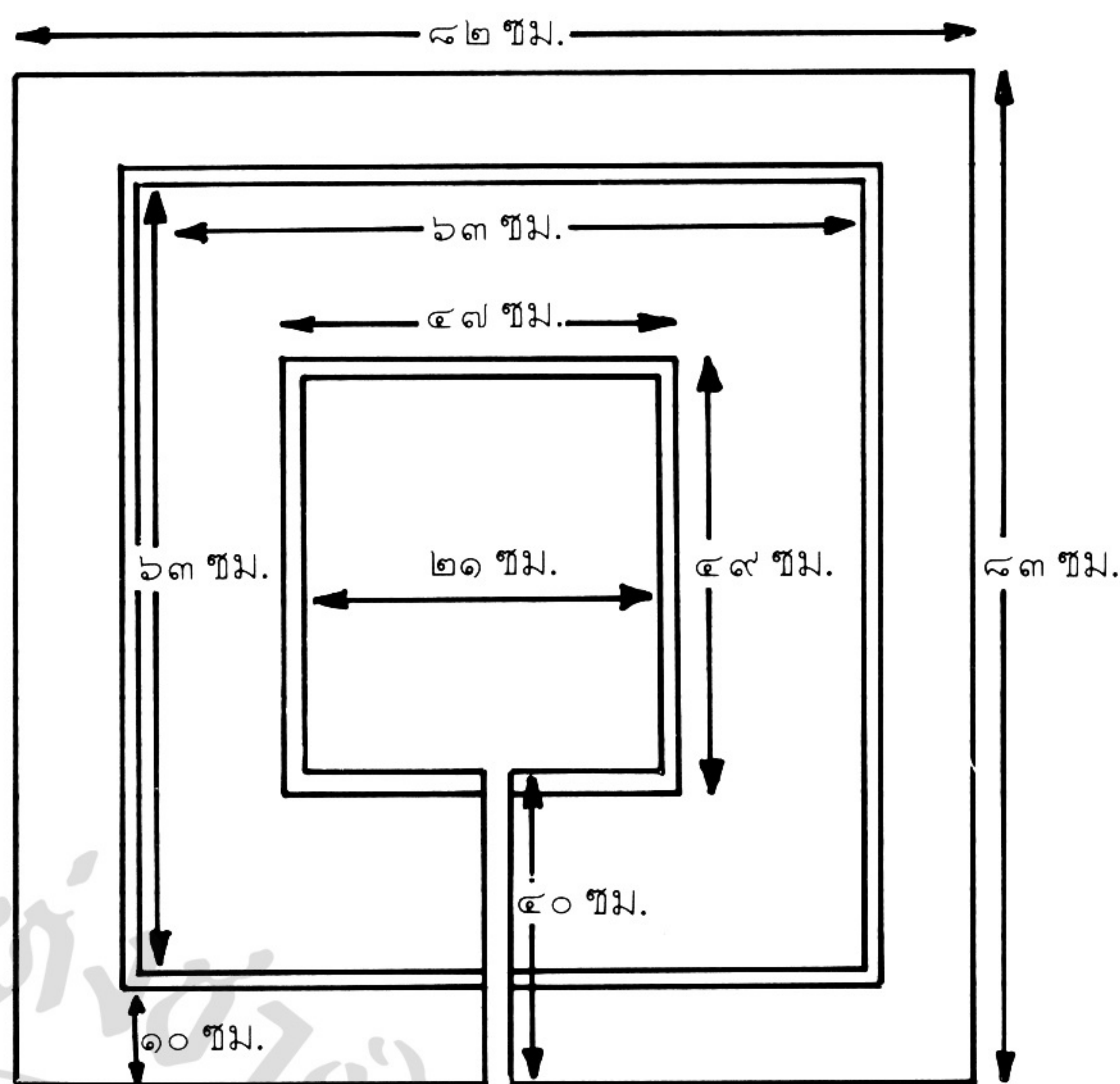
การใช้อักษรขอมบันทึกภาษาไทยในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ปรากฏหลักฐานเพิ่มเติมอีกนอกเหนือจากจารึกดงแม่นางเมือง และจารึกหลังพระพุทธรูปนาคนปรก ซึ่งได้กล่าวแล้วในเบื้องต้นนั้น นั่นคือ จารึกปราสาทเมืองสิงห์ จารึกหลักนี้ นายระพีศักดิ์ ฐิตวาลย์ หัวหน้าโครงการอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี ได้พบขณะทำการขุดแต่งบริเวณปราสาทด้านทิศตะวันตก เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑ อักษรจารึกปรากฏอยู่ที่ขอบแท่นฐานประติมากรรม ลักษณะเป็นศิลาทรายสีแดง รูปสี่เหลี่ยม กลางฐานเจาะเป็นช่องสำหรับสวมเดือยประติมากรรม เส้นผ่าศูนย์กลางจากขวาไปซ้ายยาว ๒๑ เซนติเมตร มีขอบสันรอบที่สวมเดือยด้านในกว้าง ๔๘ เซนติเมตร ยาว ๔๘ เซนติเมตร ด้านนอกกว้าง ๖๓ เซนติเมตร

^๒ ศิลปจารึก, จารึกในประเทศไทย เล่ม ๔ อักษรขอมพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘. กรุงเทพฯ : หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๙, หน้า ๑๕-๑๖.

๕๒ ศิลปากร

ฐานประติมากรรมจารึกปราสาทเมืองสิงห์

ยาว ๖๓ เซนติเมตร ขอบฐานรอบนอกกว้าง ๘๒ เซนติเมตร ยาว ๘๓.๕ เซนติเมตร ขอบฐานกว้าง ๑๐ เซนติเมตร ร่องน้ำจากส่วนกลางถึงขอบฐานยาว ๔๐ เซนติเมตร ฐานสูง ๕๒ เซนติเมตร ร่องน้ำที่ฐาน ประติมากรรมคือด้านหน้าของรูปประติมากรรมนั้น อักษรจารึกอยู่ทางด้านหลังริมขวาของรูปประติมากรรม หันหัวอักษรออกจากส่วนกลางของแท่น ฐานหรือรูปประติมากรรมนั้น โดยมีจุดประสงค์ ให้ผู้อยู่ด้านหน้าประติมากรรม สามารถอ่านข้อความในจารึกนั้นได้จากด้านซ้ายของตน

จารึกที่ฐานประติมากรรมนี้มีข้อความสั้น ๆ จารึกไว้ว่า “พญาไชยกร” ซึ่งอาจจะเป็นนามของผู้สร้าง หรือนามของประติมากรรมบุคคล ซึ่งอาจจะเป็นรูปเหมือนของเจ้าของปราสาทหรือผู้สร้างปราสาทเมืองสิงห์แห่งนี้ก็ได้ แต่น่าเสียดายที่ปัจจุบันรูปประติมากรรมได้หลุดหายไปจากฐานแล้ว ต่อมาเมื่อประมาณเดือนมกราคม ๒๕๓๐ นายสามารถ ทรัพย์เย็น หัวหน้าโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ปราสาทเมืองสิงห์คนปัจจุบัน ได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติมว่า เมื่อแรกพบฐานประติมากรรม

มีจารึกนั้น ได้พบรูปประติมากรรมลอยตัวรูปพระปรัชญาปรมิตา ตกอยู่ใกล้ ๆ กันนั้นด้วย แต่เมื่อนำรูปประติมากรรมกับฐานมาเปรียบเทียบกันแล้ว เห็นได้ว่าขนาดของรอยเต๋อยที่ฐานกับเต๋อยที่รูปประติมากรรม มีขนาดไม่เท่ากัน ทำให้เชื่อได้ว่า ฐานศิลาที่มีจารึกไม่ใช่ฐานของรูปประติมากรรมปรัชญาปรมิตาอย่างแน่นอน

อนึ่ง ในกลุ่มศิลาจารึกของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จะบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ส่วนที่เกี่ยวกับพระราชประวัติในพระองค์ รวมถึงพระราโชบายด้านการปกครอง โดยเน้นชัดเจนว่า ตำแหน่งผู้ปกครองหัวเมืองต่าง ๆ ทรงเลือกจากคนในท้องถิ่นของเมืองนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า นามพญาไชยกร ในจารึกปราสาทเมืองสิงห์ น่าจะเป็นคนในเมืองสิงห์นั่นเองที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ปกครองหรือเจ้าเมือง ปกครองกลุ่มชนซึ่งอาศัยอยู่ ณ บริเวณปราสาทเมืองสิงห์นั้น และน่าจะเป็นกลุ่มชนที่ใช้ภาษาไทยรวมอยู่ด้วย

เมื่อได้ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะเส้นอักษรในจารึกปราสาทเมืองสิงห์แล้ว จะเห็นได้ว่า จารึก

หลักนี้บันทึกไว้ด้วยอักษรขอมภาษาไทย รูปอักษรที่ใช้จารึกมีลักษณะเหมือนอักษรในจารึกดงแม่นางเมือง และจารึกหลังพระพุทธรูปนาคนครก แม้ว่า

จำนวนตัวพยัญชนะจะมีเพียง ๖ ตัว และสระ ๒ ตัว ก็ตาม ดังจะได้เปรียบเทียบตัวอักษรให้เห็นดังต่อไปนี้

	ก	ข	ฦ	พ	ย	ธ	พธ
จารึกดงแม่นางเมือง	𑀓	𑀄	𑀅	𑀆	𑀇	𑀈	𑀉
จารึกหลังพระพุทธรูปนาคนครก	𑀓				𑀇	𑀈	
จารึกปราสาทเมืองสิงห์	𑀓	𑀄	𑀅	𑀆	𑀇	𑀈	𑀉

รูปอักษรที่เปรียบเทียบไว้ข้างต้นนี้ มีลักษณะรูปสัณฐานที่เป็นกลุ่มรูปอักษรขอม มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ในรูปแบบของท้องถิ่นแตกต่างไปจากรูปแบบอักษรขอมที่ใช้อยู่ในกลุ่มเมืองราชธานี ส่วนที่สังเกตได้ชัดเจนคือ ลักษณะรูปสัณฐานแห่งองค์ประกอบของเส้นอักษร ซึ่งถ้าเป็นรูปอักษรในเขตเมืองราชธานีได้แก่รูปอักษรในจารึกปราสาทพระขรรค์ และรูปอักษรที่ปรากฏ

ในกลุ่มจารึกประจำสถานพยาบาลซึ่งพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ โปรดให้สร้างขึ้นทั่วพระราชอาณาจักร เช่น จารึกปราสาท จังหวัดสุรินทร์ จารึกเมืองพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และจารึกด่านประคำ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น

เส้นอักษรในจารึกเหล่านี้ จะมีเส้นศกแยกออกเป็น ๒ เส้น วางลอยตัวอยู่เหนือเส้นตัวพยัญชนะ ส่วนเส้นตัวพยัญชนะจะมีรูปอยู่ในทรงเหลี่ยม ดังนี้

	ก	ข	ฦ	พ	ย	ธ
จารึกปราสาทพระขรรค์	𑀓	𑀄	𑀅	𑀆	𑀇	𑀈
จารึกปราสาท	𑀓	𑀄	𑀅	𑀆	𑀇	𑀈
จารึกเมืองพิมาย	𑀓	𑀄	𑀅	𑀆	𑀇	𑀈
จารึกด่านประคำ	𑀓	𑀄	𑀅	𑀆	𑀇	𑀈

๕๔ ศิลปากร

ส่วนรูปอักษรที่อยู่ไกลเมืองราชธานี เส้นศก
จะรวมเป็นเส้นเดียว และเส้นตัวพยัญชนะจะอยู่
ในทรงกลม ดังนี้

	ก	ข	ฦ	พ	ย	ธ
จารึกดงแม่นางเมือง	ก	ข	ฦ	พ	ย	ธ
จารึกหลังพระพุทธรูปนาคนปรง	ก				ย	ธ
จารึกปราสาทเมืองสิงห์	ก	ข	ฦ	พ	ย	ธ

ตามเหตุผลที่กล่าวมาในเบื้องต้นนั้น เห็นได้
ว่ารูปอักษรในจารึกปราสาทเมืองสิงห์ แม้จะเป็น
รูปอักษรขอม ภายใต้อิทธิพลกัมพูชา ในระหว่าง
พุทธศตวรรษที่ ๑๘ แต่ลักษณะของรูปอักษรได้

เริ่มต้นเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และมีความแตกต่าง
ไปจากรูปอักษรขอมในเขตศูนย์กลางของอาณาจักร
กัมพูชา อีกทั้งได้เป็นต้นแบบของรูปอักษรขอมไทย
ในสมัยหลังต่อมาอีกด้วย

ทะเบียนประวัติจารึก

อักษร	ขอม
ภาษา	ไทย
ศักราช	พุทธศตวรรษที่ ๑๘
จารึกอักษร	จำนวน ๑ ด้าน มี ๑ บรรทัด
วัตถุจารึก	ศิลา ประเภหินทรายสีแดง
ลักษณะวัตถุ	ฐานประติมากรรมรูปสี่เหลี่ยม
ขนาดวัตถุ	ขอบฐานรอบนอกกว้าง ๘๒ ซม. ยาว ๘๓.๕ ซม. กลางฐานจะเป็นช่องสำหรับสวม เดือยประติมากรรม เส้นผ่าศูนย์กลางจากซ้ายไปขวายาว ๒๑ ซม. ขอบสันรอบที่สวม เดือยด้านในกว้าง ๔๗ ซม. ยาว ๔๙ ซม. ด้านนอกกว้าง ๖๓ ซม. ยาว ๖๓ ซม. ร่องน้ำจากส่วนกลางถึงขอบฐานยาว ๔๐ ซม. ฐานสูง ๕๒ ซม.
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	กจ. ๔
พบเมื่อ	วันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๑
สถานที่พบ	บริเวณปราสาทเมืองสิงห์ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี
ผู้พบ	นายระพีศักดิ์ รัชวาลย์
ปัจจุบันอยู่ที่	ปราสาทเมืองสิงห์ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

คำจารึก
พระยาไชยกร

คำอ่าน
พระยาไชยกร